

LUCHMANN ZSUZSANNA

Orfeuszi dallamok mélyhideg vizekből

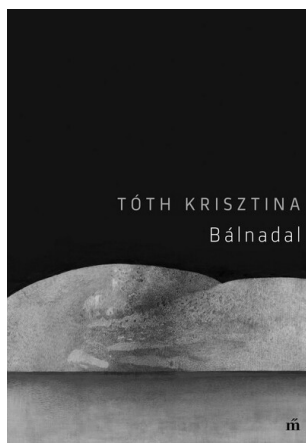
TÓTH KRISZTINA: BÁLNADAL

Az olvasó szonárja próbálja befogni az éneket, megkísérel venni valamit az egyébként is sűrű közegű költészet egyre nagyobb mélységekből érkező jelzéseiből. Érzékeli a *Porhó*val kezdődő (akkor is lírai, amikor epikus) narratíva organikus folytonosságát, a legfontosabb, lényegi dolgokra irányuló kérdésfeltevések nem oldódó drámaiságát, és azokat az elmozdulásokat is, amelyek a hozzájuk való személyes viszony alakulásában, az ezt rögzítő újabb lírai konfigurációk megjelenésében érhetők tetten. Mindezt kegyelmi pillanatként, az egyetlen tapasztalati bizonyosság belátásával, miszerint a (költői) szó által történő világteremtés (is) misztérium.

Tóth Krisztina új kötetének nagy illokúciós erővel rendelkező paratextusai nem hagynak kétséget afelől, hogy a *Bálnadal* egyik tétje az emberi lényeket érintő legfontosabb kérdések köré vonni az alkotásról, a nyelvi világlétesítés mibenlétéről való gondolkodást. A címben foglalt metaforikus jelentés, a hátsó borítóra emelt mottó, a kettő közötti első megszólalás – az adott kontextusban akár mottóként is olvasható Tandori-hommage (*A mégegyszer-út*) – együtt jelölik ki az értelmezés lehetséges irányait. Utóbbi invenciózus képi világa rávetül a kötet egészére, egyetlen trópusa („Hulló dió a szemhatáron, / sötét burookban gördülő nap.”) megelőlegezi annak olyan megállapításokkal leírható minőségeit, mint hogy évszaka az ősz, uralkodó tónusa a sötét, alapérzete a vácogás, mozgásiránya a lefelé mutató, távlata: a halál. Mindezt az alkotópálya egyetlen szakaszától sem idegenül, de sűrűsödési pontokként láttatva és még mélyebbről artikulálva az utóbbi évtized főbb tendenciáit, erős motívumszálakkal kötődve a 2016-os *Világadapter* és a 2019-es *Fehér farkas* kötetvilágaihoz.

Az előzót tekintve egy összetett és kifinomult összefüggésrendszerről van szó, ami aligha egyszerűsít

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2021
64 oldal, 2499 Ft

2022. április

hető le a saját szövegelemek organikusan szervező jelenlétére vagy annak az erős kötésű motívumhálónak a további sűrűsödésére, amely a bomlásában érzékelt világ, a „levedlett évek” (a kép is a *Világadapter*ből került át) időtapasztalatával összefüggésben a romlás, a sérülés, a szétesés, a lebontódás, a hiány, itt hangsúlyosan a lebomlás, a fonnyadás, a kiszáradás, a testnedvek (könnny, vér) elfolyásának képzeiteiből szövdődik. Az összetevők közül csak az egyik az elrejtés és a felfedés arányváltozásainak dinamikája a kötet feljebb említett minőségeinek vonatkozásában. Az elmúlás tapasztalatának differenciáltan árnyalt képi reprezentációiban (a sötétség- és ősz-embléma, a fázás mint érzet, a mélységek felé irányuló mozgás) a halálról való beszéd (belefogalva a saját halált is: *Sunday, Fűthető kabát*) sokféle módon nyitja meg a metapoétikai dimenziót, hol a felfedettséggel, hol az elrejtettséggel tartományaiba utalva a költészet mibenlétére vonatkozó reflexiókat. A kötet e tekintetben is koherens képet mutat, változatait csak annyiban írják a ciklusok, amennyiben azokat viszont a gondolatot artikuláló formák alakítják: a *Völgyutat* a változatos zeneiségű szabadabb variációk, a *Kínai utazást* a szigorú kötöttségű haikuk, a *Terek* tizenöt darabját pedig (nem a klasszikus vershagyomány, hanem) a címadás invenciója által egyszerre zárt és nyitott nagyformává szervező szonett.

Indokoltan mondja a fülszöveg a *Bálnadalt* Tóth Krisztina talán legmegrendítőbb kötetének, ez a hatás pedig bizonyosan nem független a *Letésem a lantot* örök érvényű kérdésére („*Most árva énekelem, mi vagy te*” – *Kikapcsolom a gépet*) választ kereső kísérletektől. A két végleletet a kötetfelütést hangulatilag-motivikusan is követő első és az arra durván ráütő utolsó szöveg hordozza – mindkettő a halál dimenziójában. Az *Ahol* tragikus hangoltságú versbeszédével mitikus mélységekre nyitva jelöli meg a költészet születésének és létmódjának lényegét: „az erdőszélen, a rohadt humuszban, / ahol valakit élve eltemettek: / ott kezdődik a vers.”, a *Szintér* egyszerre vulgáris-cinikus és szenvedélyes narrációja három világhírű alkotó halálának kapcsán (felfedve mindent) a költői szóba vetett bizalom teljes visszavonásáig jut el: „Keress rájuk! Egy szavuk sem igaz ma.” Közöttük a még/már oppozícióra épülő szerkezetével és rejtett utalásaival a *Szeptember végén*-t idéző *Tűztér*, amelynek lírai szituációja (egy családi tűzhely idő előtti begyűjtésének sikertelen kísérlete) nemcsak a most még idilli kapcsolat kudarcos jövőjét vizionálja, de mottóvá tett soraiban az elmúlás emblematisz (vátész)versének sorsát is („... a vers előre mondta az egészet. / Ha megtalálják majd, tűzre vetik.”).

A mélységek felé közelítő mozgás a kötet kontextusában természetes módon hívja elő az élve alászállás, alámerülés ősi képzeiteit, s látatja azokat a motivikus elemeket, amelyek finom jelzések és impulzusok formájában érkeznek ebbe a költészetbe a megfejtetlenség-elrejttség mítosza, az Orfeusz-történet felől. Érzékelhetőek ezek az élő- és a tárgyi világ sérülékenységét együttlátó-egybeíró gesztusokban (*Babzsák, Sunday, Telihold*), a lélek mélyrétegeibe történő leszállás transzcendensre kérdező vagy arra nyitó mozzanataiban (*Vatera, Levetett árnyék*), de mindenekelőtt azokban a poétikai megoldásokban, amelyek a címadó dalt és párversét a költészetre vonatkoztatható metapoétikai szöveggé szervezik.

A *Bálnadal* és a *Háttér* a magyar lírahagyomány olyan nagy verseihez kapcsolódik, mint Kormos *Tengermélye* vagy Orbán Ottó *Merülő Orfeusza*, a lélek alvilágjárásának közös vidékeként jelölve meg a tengermély sötétjét, egyfelől a csendnek és a magánynak (mint a költői beszéd feltételének), másfelől a kezdet tűzpontjában elférő végte-

lennek a helyét. Szó és zene összefonódása, a lényeg rejtett voltának tapasztalata, miszerint „a bálna énekét / senki se fejtí meg”, a bálnatest feldarabolásának mozzanata (akár a mitológiai dalnoké) ugyanúgy orfikus elem, mint a legsötétebb mélységekbe való alámerülésnek a költészet világteremtő hatalmát reprezentáló felfogása. Ahogy Orfeusz levágott feje és lantja tovább énekel, úgy a pusztítás helyén, a sötétségbe vesző óceánban is „ott lebeg a dallam, [...] orkán dúdol a rezgő bálnadalban.” (*Háttér*)

Mindemellett Tóth Krisztina legújabb kötetének megrendítő hatása nem magyarázható az előző jellemzőkkel. Érzékelésük legfeljebb egyik lehetőségét jelentheti a közelítésnek egy költészethez, amelynek legfontosabb attribútumai közé tartozik, hogy a létező világnak azokra a részleteire fókuszál, amelyeket nem észrevenni, hanem nézni nehéz, közelről, az arc elfordítása nélkül. A megsebzettre, a fájdalmasra, a botránkoztatóra nyitja meg a látást, ahhoz lép közel, aminek maga a létezése rendült meg. Tehet-e ma többet kötet ennek a tapasztalatnak egy magas esztétikai szinten megvalósuló közvetítésénél?